

ANNA CZEMERDA

WALORY KRAJOBRAZOWE BESKIDU NISKIEGO

Na tle charakterystyki walorów krajobrazowych Beskidu Niskiego omówiono istniejące i projektowane formy ochrony przyrody. Zwrócono uwagę na konieczność utworzenia parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu.

I. WSTĘP

W regionie górskim, odznaczającym się dużym zróżnicowaniem elementów środowiska przyrodniczego, bardzo istotny problem stanowi ochrona przyrody i krajobrazu, obok rozwijających się funkcji gospodarczych. Szybki i niekiedy żywiołowy rozwój gospodarczy wywiera niejednokrotnie ujemny wpływ na przyrodę, przyczynia się do zmiany otaczających krajobrazów, a często nawet do ich zeszpecenia lub zniszczenia. Dlatego też potrzebą społeczną staje się zabezpieczenie wartości przyrodniczych — zarówno elementów biotycznych jak i abiotycznych — łącznie z wartościami kulturowymi środowiska.

Fragmety istniejących krajobrazów w niezmienionej postaci zachować można poprzez objęcie ich różnymi formami ochrony przyrody. Istniejące prawne formy ochrony przyrody, zabezpieczające zaledwie 0,5% powierzchni kraju, nie są w stanie ochronić wszystkich cennych wartości przyrodniczych. W tej sytuacji koniecznością jest tworzenie nowych przestrzennych form ochrony parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu [3, 4, 5, 15, 16].

Przedmiotem ochrony w tych dwóch przypadkach są naturalne komponenty środowiska przyrodniczego, a także pozytywne elementy działalności człowieka, podnoszące walory krajobrazowe. Obok zachowania i zabezpieczenia tych wartości dla celów naukowych, dydaktycznych i estetycznych mają one na celu zaspokojenie określonych potrzeb życiowych człowieka — gospodarczych, rekreacyjnych i zdrowotnych. Szybka ich

realizacja w regionie karpackim, odznaczającym się wielką atrakcyjnością przyrodniczą, przyczyni się do rozwoju różnych form turystyki i funkcji im towarzyszących [3].

II. CZYNNIKI KSZTAŁTUJĄCE KRAJOBRAZ BESKIDU NISKIEGO

Przez pojęcie krajobrazu rozumie się całość przyrody wraz z elementami wprowadzonymi przez człowieka na naturalnie ograniczonym terenie. Przedstawia on zarówno jego treść wewnętrzną, jak i formę zewnętrzną. Charakterystykę krajobrazu można przeprowadzić w oparciu o cechy i typy czynników wpływających na jego kształtowanie [13, 16, 17, 18]. Krajobraz jest przedmiotem badań wielu dyscyplin naukowych, stąd pojęcie jego nie ma jednolitej i powszechnie przyjętej definicji.

Beskid Niski rozciągający się na przestrzeni 100 km od Przełęczy Tylickiej po Przełęcz Łupkowską stanowi najniższą część w łuku Karpat Zachodnich. Jest on obszarem przejściowym pomiędzy Karpatami Zachodnimi a Wschodnimi. Mimo nieznacznych wysokości sięgających od 700 do 800 m n.p.m., a w partiach najwyższych ok. 1000 m (Lackowa 1001 m n.p.m.) ma on cechy krajobrazu górskiego [1, 14]. Na jego zróżnicowanie wpływają: rzeźba, budowa geologiczna, warunki hydrograficzne, klimat, roślinność oraz gospodarcza działalność człowieka.

Rzeźba Beskidu Niskiego — układ grzbietów i pasm górskich oraz charakter form uwarunkowanych budową geologiczną — pozwoliły na wydzielenie na tym obszarze 5 jednostek morfologicznych¹. Występujące tu krajobrazy zaliczyć można do gór średnich i niskich, pogórzy wysokich, średnich i niskich oraz den dolin i kotlin [14].

Beskid Niski pod względem hydrograficznym jest obszarem źródłowym dla rzeki Białej, Ropy, Wisłoki, Jasiołki i Wisłoka oraz ich dopływów. Rzeki te przełamują się niekiedy przez bardziej odporne warstwy piaskowca krośnieńskiego, tworząc malownicze odcinki przełomowe. Dużą rolę w krajobrazie stanowią sztuczne zbiorniki wodne, powstałe w ostatnich latach w Besku-Sieniawie na Wisłoku oraz w Klimkówce na Ropie [10]. Licznie występujące źródła mineralne łącznie z warunkami klimatycznymi i obszarami leśnymi stanowią również wielką atrakcję przyrodniczą tego terenu, jak też stwarzają możliwość rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego i turystyki zdrowotnej.

Do elementów podnoszących walory krajobrazowe należą osobliwości przyrody nieożywionej objęte częściowo ochroną rezerwatową (rezerwat

¹ Szczegółową ich charakterystykę przedstawia artykuł Adamczyka i Gerlach [1].

Kornuty) i niewielkie jaskinie pochodzenia tektonicznego zgrupowane na różnych wysokościach w masywie Cergowej [8, 10].

Pod względem florystycznym Beskid Niski nie wykazuje dużego zróżnicowania. Położenie jego w łuku Karpat sprawia, że występują tu zarówno gatunki zachodniokarpackie, jak i wschodniokarpackie. Mała jest liczba gatunków roślin górskich. Stosunkowo liczną grupę stanowią rośliny ciepłolubne [12]. W krajobrazie roślinnym tego obszaru ze względu na nieznaczne wysokości wyróżnić można tylko dwa piętra: pogórza i regła dolnego.

Roślinność naturalna piętra pogórza rozciągającego się do 600 m n.p.m. na skutek wczesnego zasiedlenia przez człowieka została zniszczona lub w znacznym stopniu przekształcona. Miejsce lasów i łąk zajęły pola orne i użytki zielone. Piętro regła dolnego sięgające 1000 m n.p.m. zostało również w pewnym stopniu przekształcone. Naturalne kompleksy leśne zachowały się w najwyższych partiach gór oraz w miejscach trudno dostępnych [1, 12]. Lasy porastające szerokie grzbiety i garby wzniesień zajmują około 41,5% powierzchni ogólnej całego obszaru. Panującym typem siedliskowym jest las górski, który zajmuje 90% powierzchni leśnej Beskidu Niskiego [7].

Oprócz elementów przyrodniczych w kształtowaniu krajobrazu kulturowego Beskidu Niskiego wielką rolę odegrały zmieniające się stosunki ekonomiczno-społeczne. Jak już wspomniano, zmiany w naturalnym krajobrazie spowodowała gospodarcza działalność człowieka. Mimo znacznych wysokości względnych i nachylenia zboczy pola orne wkraczały wysoko, a duża gęstość zaludnienia jak też mały odpływ ludności wiejskiej do miast przyczynił się do skarlłowacenia gospodarstw. Stąd w krajobrazie tym ukształtował się typ krajobrazu rolniczego z dużą szachownicą pól. W północnej części tego regionu poza krajobrazem rolniczo-leśnym powstawał krajobraz przemysłowy, związany z wydobywaniem ropy naftowej i gazu ziemnego. Przyczyną ponownej zmiany w krajobrazie było wyludnienie tego obszaru spowodowane działaniami wojennymi. Grunta orne położone niżej, pozostawione odłogiem, uległy procesowi samozadarniania, a w wyższe partie terenu wkroczył las, wilgotne doliny i ich zbocza opanowały zbiorowiska olszy szarej.

Przemiany społeczno-gospodarcze po 1945 roku, nowy typ osadnictwa i form gospodarowania ukształtowały obecny typ krajobrazu.

Do wiodących elementów przyrodniczych, które decydowały o kształtowaniu krajobrazu Beskidu Niskiego, należy urzeźbienie i związane z nim warunki klimatyczne oraz zasoby surowców mineralnych. Elementom tym Beskid Niski zawdzięcza rozwój funkcji gospodarczych, a przede wszystkim uzdrowiskowej i turystycznej. W zależności od wymienionych czynników wyróżnić tu można typ krajobrazu kulturowego — rolniczo-leśny, przemysłowy i zurbanizowany oraz krajobrazu naturalnego lub o cechach zbliżonych do naturalnego.

III. ISTNIEJĄCE I PROJEKTOWANE FORMY OCHRONY PRZYRODY

Jedynymi formami prawnej ochrony przyrody w Beskidzie Niskim są rezerwaty przyrody. Jest ich na tym terenie zaledwie 4 [6], (tab. 1). Stanowią one 5,3⁰% wszystkich rezerwatów przyrody występujących w Karpatach Polskich [2]. Są to rezerwaty leśne i krajobrazowe. Łączna ich powierzchnia wynosi 95,27 ha [6, 7, 9].

Tabela 1

Rezerwaty przyrody w Beskidzie Niskim
(zatwierdzone)

Lp.	Nazwa rezerwatu i przedmiot ochrony	Typ rezerwatu	Powierzchnia w ha
1	Cisy w Nowej Wsi — las jodłowo-sosnowy ze stanowiskiem cisa	leśny	2,18
2	Modrzyna — las z modrzewiem polskim (w pobliżu Przełęczy Dukielskiej)	leśny	17,69
3	„Tysiąclecia” na Górze Cergowej — wielogatunkowy las mieszany z dominacją w drzewostanie buka i jodły, szereg osobliwości geologicznych, jak: jaskinie, obrywy, zsuwy.	krajobrazowy (częściowy)	63,50
4	Kornuty w paśmie Magury Wątkowskiej — osobliwe formy piaskowca magurskiego, otoczenie stanowią łąki i pierwotny las bukowy z domieszką jaworu, buka i świerka	krajobrazowy	11,90

Wśród występujących rezerwatów do najbardziej znanych należy rezerwat Kornuty, położony na stokach Magury Wątkowskiej. W rezerwacie tym ochroną objęto bloki piaskowca magurskiego o fantastycznych kształtach z bogatą fauną owadów i stanowiskiem reliktowym kosodrzewiny.

Mała ilość rezerwatów przyrody w Beskidzie Niskim nie świadczy o braku cennych wartości przyrodniczych, lecz o spóźnionym zainteresowaniu tym obszarem.

Oprócz zatwierdzonych rezerwatów przyrody projektuje się utworzenie nowych w liczbie 6 (tab. 2). Będą to cztery rezerwaty przyrody nieożywionej i 2 rezerwaty krajobrazowe. Łączna ich powierzchnia obejmuje 655,00 ha [6].

Przedstawione formy, występujące w małej ilości, zabezpieczają tylko niektóre wartości przyrodnicze Beskidu Niskiego, i to w głównej mierze pod kątem nauki i dydaktyki.

Zgodnie z koncepcją ochrony krajobrazu w Polsce do 1990 roku opracowanej przez Zakład Ochrony Przyrody PAN przewiduje się utworzenie

Rezerwaty przyrody w Beskidzie Niskim
(projektowane)

Lp.	Nazwa rezerwatu	Typ	Powierzchnia w ha
1	Przełom Ropy na odcinku Łosie-Klimkówka	przyrody nieożywionej	5,00
2	Przełom Wisłoka pod Beskiem	przyrody nieożywionej	6,00
3	Rudawka Rymanowska	przyrody nieożywionej	4,00
4	Przełom Jasiołki	przyrody nieożywionej	40,00
5	Na Magurze Małastowskiej	krajobrazowy	500,00
6	Góra Przymiarki w Iwoniczu	krajobrazowy	100,00

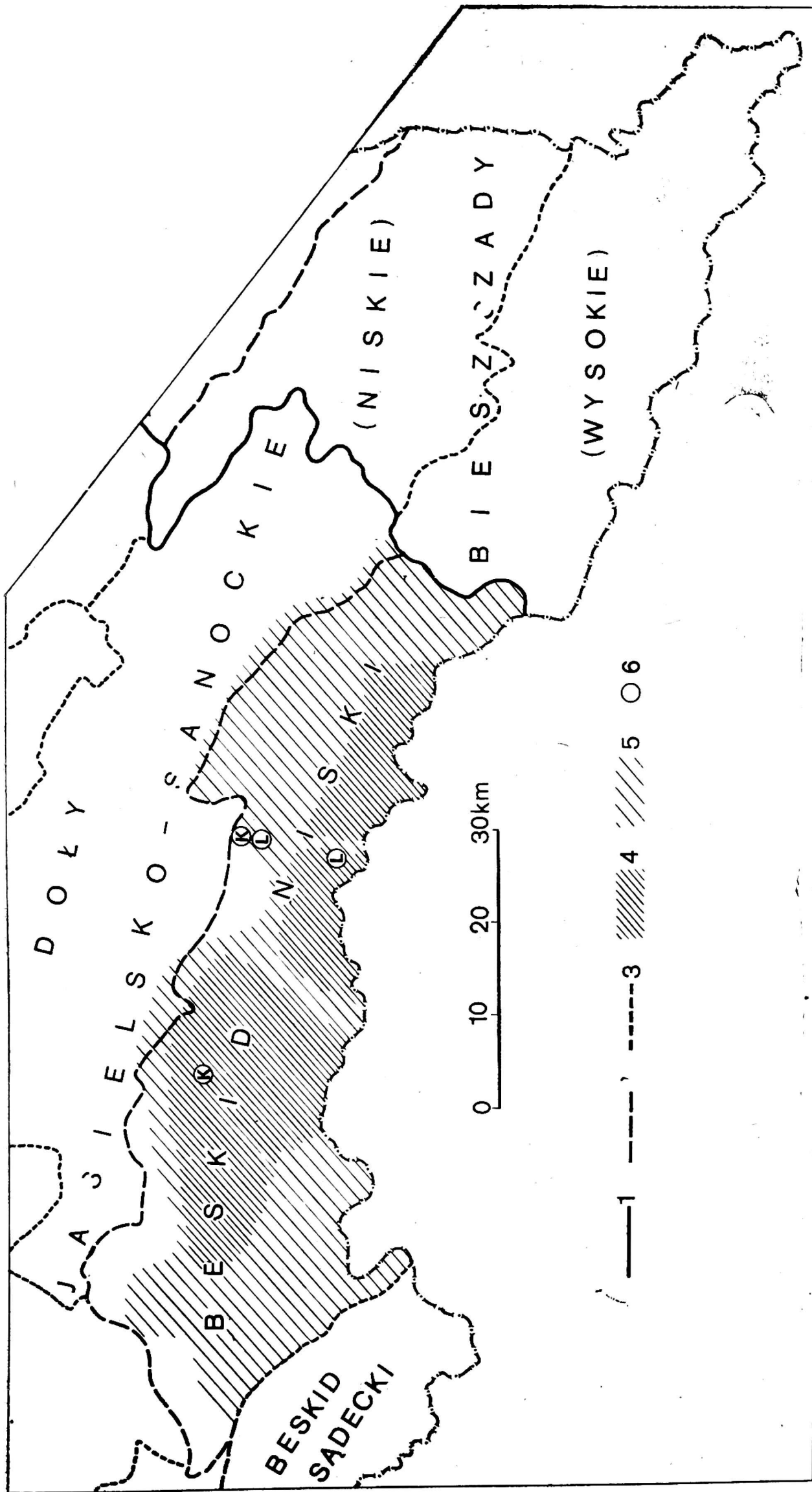
w Beskidzie Niskim nowych przestrzennych form ochrony przyrody — parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu. Mają tu powstać 3 parki krajobrazowe: Magurzański, Wilszański i Kamiński [5]. Ponieważ parki te położone są w bezpośrednim sąsiedztwie wydaje się, że celowe byłoby utworzenie jednego parku o wspólnej nazwie, np. Park Krajobrazowy Beskidu Niskiego. Dla parków tych, podobnie jak dla parków narodowych, przewiduje się utworzenie strefy ochronnej zwanej również „otuliną”. W strefie tej winny być zlokalizowane obiekty turystyczne, jak też urządzenia niezbędne dla ruchu turystycznego [3, 4, 5].

Koncepcja ochrony krajobrazu przewiduje utworzenie obszaru chronionego krajobrazu w bezpośrednim sąsiedztwie parków. Ze względu na jego zasięg przestrzenny i możliwość rozwijających się wszystkich form turystyki i bazy im towarzyszącej obszar ten mógłby spełniać rolę strefy ochronnej dla tych parków [3, 4].

Formalne utworzenie wymienionych form przestrzennych ochrony przyrody i opracowanie dla nich planów zagospodarowania przestrzennego może zabezpieczyć wartości krajobrazowe przed niewłaściwym zagospodarowaniem oraz zachować przed zniszczeniem i grabieżą wartości kultury materialnej.

IV. ZAKOŃCZENIE

Beskid Niski mimo nieznacznych wysokości bezwzględnych należy do atrakcyjnych turystycznie ze względu na swe walory krajobrazowe. Na jego terenie może rozwijać się zarówno turystyka krajoznawcza, jak też

Ryc. 1. Istniejące i projektowane formy ochrony przyrody. 1, 2, 3 — granice jednostek geomorfologicznych, 4 — parki krajobrazowe, 5 — obszary chronionego krajobrazu, 6 — rezerваты przyrody

pobytowa — letnia i zimowa. Ta ostatnia ze względu na trwałość pokrywy śnieżnej jak również warunki zjazdowe może rozwijać się tylko w partiach wzniesionych powyżej 600 m n.p.m. Mimo dużej atrakcyjności turystycznej, ze względu na zagospodarowanie turystyczne, a w szczególności dotychczasową bazę noclegową i żywieniową, Beskid Niski jest zaliczany do obszarów turystycznych II kategorii [11].

Zakład Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych PAN w Krakowie

LITERATURA

- [1] Adamczyk B., Gerlach T., *Charakterystyka warunków przyrodniczych Beskidu Niskiego*, „Probl. Zagosp. Ziem Górsk.”, z. 23, 1980.
- [2] Alexandrowicz Z., *Ochrona przyrody Karpat Polskich jako warunek wykorzystania złóż surowców skalnych*, „Geologia”, t. 2, z. 4, 1976.
- [3] Czemerda A., Zabierowski K., *Motywy i program przestrzenny ochrony krajobrazu w Polsce*, „Chrońmy Przyr. Ojcz.”, z. 1, 1977.
- [4] Czemerda A., Zabierowski K., *Nowe formy prawnej ochrony krajobrazu wyrazem racjonalnego gospodarowania w Karpatach*, „Probl. Zagosp. Ziem Górsk.”, z. 19, 1978.
- [5] Czemerda A., Kucharski W., *Parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu — nowe formy ochrony przyrody*, „Aura”, nr 4, 1979.
- [6] Czubiński Z., Gawłowska J., Zabierowski K., *Rezerваты przyrody w Polsce*, „Studia Naturae”, Ser. B, nr 27, 1977.
- [7] Fabijanowski J., Rutkowski B., *Gospodarka leśna w Beskidzie Niskim — stan, możliwości, perspektywy*, „Probl. Zagosp. Ziem Górsk.”, z. 23, 1982.
- [8] Jarosz S., *Krajobrazy Polski i ich pierwotne fragmenty*, 1976.
- [9] Gawłowska J., *Rola obszarów chronionych w zagospodarowaniu ziem górskich*, „Zesz. Probl. Post. Nauk. Roln.”, z. 162, 1975.
- [10] Krygowski W., *Beskidy — Beskid Niski i Pogórze*, 1977.
- [11] Milewska M. I., *Regiony turystyczne Polski*, „Pr. Geogr.”, nr 43, 1963.
- [12] Piękoś-Mirkowa H., *Charakterystyka flory i roślinności naturalnej w Polskich Karpatach*, maszynopis.
- [13] Smólski S., *Ochrona krajobrazu*. W: *Ochrona przyrodniczego środowiska człowieka*, Pr. zbior. por. pod red. W. Michajłowa, 1973.
- [14] Starkel L., *Charakterystyka rzeźby Polskich Karpat i jej znaczenie dla gospodarki ludzkiej*, „Probl. Zagosp. Ziem Górsk.”, z. 10, 1972.
- [15] Szczęsny T., *Ochrona przyrody potrzebą społeczną*, „Chrońmy Przyr. Ojcz.”, z. 6, 1971.
- [16] Szczęsny T., *Ochrona przyrody i krajobrazu*, 1975.
- [17] Wilgat T., *Definicje i klasyfikacja krajobrazów*. W: *Ochrona przyrody i jej zasobów*, Pr. zbior. pod red. W. Szafera, 1965.
- [18] Wilgat T., *Ochrona wartości środowiska przyrodniczego w Polsce*, „Biul. Komit. Przestrz. Zagospod. Kraju PAN”, z. 68, 1971.
- [19] Zabierowski K., *Chrońmy tereny górskie przed niewłaściwym zagospodarowaniem*, „Chrońmy Przyr. Ojcz.”, z. 5, 1970.

- [20] Zabierowski K., *Specyfika ziem górskich w Polsce*, „Zesz. Probl. Post. Nauk. Roln.”, z. 162, 1975.
- [21] Zabierowski K., *Podstawy zagospodarowania terenów górskich*. W: *Ochrona przyrodniczego środowiska człowieka*, Pr. zbior. pod red. W. Michajłowa, 1973.

Anna Czemerda

LANDSCAPE VALUES OF THE BESKID NISKI

Summary

The Beskid Niski, in spite of its insignificant altitudes, is an area of a mountain landscape character. All landscapes of the Beskid Niski may be ranked to the medium and low mountains, to the high, medium and low highlands or to the bottoms of valleys and dales. The artificial water reservoirs, recently built up in Besko Sieniawa on the Wisłok River and in Klimkówka on the Ropa River, play an important role in the landscape of the Beskid Niski. Numerous mineral springs together with climate conditions and forest areas create possibilities of agriculture and tourism development. The vegetation of the Beskid Niski is arranged in two zones: a submontane one and a lower zone of the Regle range.

Social and economic relations, varying in the course of years, except natural elements, played an important role in the formation of cultural landscape of the Beskid Niski. It is possible to distinguish there the following types of the cultural landscape: agricultural and forestal, industrial and urbanized, and the natural landscape or the landscape of characteristics close to natural. Forest and landscape reserves are the only forms of nature protection in this area, there are 5 of them constituting 6,8% of all reserves established in the Polish Carpathians. It is planned to establish next 6 reserves of inanimate nature and landscape reserves.

Up to 1990, according to the general conception of nature protection in Poland, new spatial forms of nature protection: landscape parks and areas with protected landscape, are planned to be established in the Beskid Niski. Three landscape parks: the Magurzański Landscape Park, The Wilszański Landscape Park, the Kamiński Landscape Park and in their immediate surroundings, an area with protected landscape, will call into being.

The Beskid Niski, in spite of its great landscape values, is an area of third category with regard to tourism demands, what is caused by its insufficient accomodation and alimentation bases.

Research Centre for Nature
and Natural Resources Protection in Kraków

Анна Чемерда

ЛАНДШАФТНЫЕ ЦЕННОСТИ НИЗКОГО БЕСКИДА

Резюме

Низкий Бескид, несмотря на небольшие абсолютные высоты, обладает чертами горного ландшафта. Выступающие здесь ландшафты можно отнести к средним и низким горам, высоким, средним и низким холмам, а также к днам долин и котловин. Большую роль в ландшафте играют искусственные водохранилища, построенные в последние годы в Беско-Сеняве на р. Вислок и в Климкувке на р. Роба. Минеральные источники, выступающие здесь в большом количестве, в сочетании с климатическими условиями и лесными комплексами создают возможности для развития курортного сельского хозяйства и лечебного туризма. В растительном ландшафте Низкого Бескида можно выделить ярус предгорья и нижний ярус высокогорных лесов.

В формировании культурного ландшафта Низкого Бескида кроме природных элементов большую роль сыграли общественно-экономические отношения, отчетливо изменяющиеся на протяжении лет. Можно выделить здесь следующие типы культурного ландшафта: сельскохозяйственно-лесной, промышленный и урбанизованный, а также тип натурального ландшафта или ландшафта, обладающего чертами натурального.

Единственными формами охраны природы являются лесные и ландшафтные резерваты (в числе 5), которые составляют 6,8% всех резерватов, имеющих в польских Карпатах. Проектируется создать в этом районе 6 очередных ландшафтных резерватов и резерватов неодоушевленной природы.

По концепции охраны природы в Польше до 1990 года в Низком Бескиде планируется создание новых пространственных форм охраны природы — ландшафтных парков и районов охраняемого ландшафта. Планируется 3 ландшафтных парка: Магурский, Вильшаньский и Каменьский, а поблизости этих парков — районы охраняемого ландшафта.

Низкий Бескид, несмотря на его большие ландшафтные ценности, с точки зрения туризма причисляют к районам II категории. Причиной отнесения к такому разряду является неудовлетворительная ночлежная и питательная база.

Институт охраны природы ПАН в Кракове